

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ЕЗИКОВИТЕ ДИСЦИПЛИНИ В СРЕДНОТО УЧИЛИЩЕ С ЦЕЛ ПОДОБРЯВАНЕ УМЕНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ ЗА ЧЕТЕНЕ

Гл. ас. д-р Евелина Миланова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията се проучват възможностите за реализиране на междупредметни връзки при езиковите дисциплини в средното училище с цел подобряване уменията на учениците за възприемане на информация от писмени източници. Представя се апробиран методически вариант на занятие, по време на което ученици в XII клас решават комуникативни задачи, като използват познанията си по български език, по първи и по втори чужд език и по гражданско образование.

Ключови думи: умения за четене; междупредметни връзки; обучение по български език; обучение по английски език; обучение по италиански език; гражданско образование

Пълноценното битуване в съвременната действителност налага необходимостта от овладяване на широк кръг умения, които позволяват на индивида да действа ефективно в своята лична и професионална среда. Дискусионен е въпросът не само що се отнася до понятийния апарат, с който се означава общата съвкупност от способности, гарантиращи благополучието на личността, но и по отношение на това кои и колко са уменията, които биват причислявани към тази категория. Общото между използваните понятия и съществуващите модели обаче е, че обхващат компетентности, в чийто семантичен хоризонт се откриват знания, умения, ценности и нагласи, които са задължителни за успешното израстване на човека в обществото.

Призвано да отговори на очакванията и потребностите на отделната личност и на обществото, разбира се, е училището. Неслучайно нормативните текстове, уреждащи обществените отношения, свързани с правото на образование в българското училище, се съсредоточават върху овладяването на ключовите компетентности и бележат прехода от предметноориентирани учебни занятия към компетентностноориентирано преподаване и учене. В духа на

общоевропейските образователни тенденции Законът за предучилищното и училищното образование задава общообразователната подготовка у нас като подчинена на процеса на преподаване и усвояване на следните девет групи умения и компетентности: компетентности в областта на българския език; умения за общуване на чужди езици; математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и на технологиите; дигитална компетентност; умения за учене; социални и граждански компетентности; инициативност и предприемчивост; културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество; умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт. Нормативната уредба недвусмислено насочва към идеята, че между целите, съдържанието и характеристиките на общообразователната подготовка по различните учебни дисциплини се регистрират редица сходства и допирателни зони, които благоприятстват реализирането на междупредметни връзки и прилагането на интердисциплинарен подход в обучението. Интердисциплинарният подход позволява свързването и обединяването на отделни елементи (познания, умения, атитюди и пр.) посредством логически обусловени и устойчиви отношения в единен концепт, предназначен да удовлетвори определени образователни цели.

В контекста на съвременните образователни цели и тенденции изследването се насочва към търсене на възможности за взаимодействие между различни дисциплини, изучавани в училище, респективно – към създаване на методически вариант на дейности за подобряване уменията на учениците за обработване и използване на информация от писмени източници с цел решаване на комуникативни задачи. Стремежът е да се докаже потенциалът на родноезиковото и на чуждоезиковото обучение за постигане на желаните общообразователни резултати.

Във втората седмица на учебната 2023/2024 година беше реализиран образователен експеримент. В него участваха 93 дванадесетокласници от Професионалната гимназия по икономика в Перник. Учениците се обучават по училищен учебен план за професионална подготовка и след успешно завършване на XII клас придобиват право да се явят както на задължителния държавен зрелостен изпит по учебния предмет български език и литература, така и на задължителен държавен изпит за придобиване на професионална квалификация – по теория и практика на професията, който се полага при условията и по реда на Закона за професионалното образование и обучение. Освен диплома за средно образование зрелостниците получават и свидетелство за професионална квалификация. И четирите паралелки на XII клас са с разширена подготовка по български език и литература (един учебен час седмично), преминали са през общообразователна подготовка по английски език за постигане на ниво B1.1. в X клас, а в XI и в XII клас изучават специализиран английски език с оглед на учебния предмет чужд език по професията – английски език. В IX клас учениците са започнали

и обучението си по втори чужд език – италиански, като според учебната програма, по която се обучават, в края на XII клас се очаква да достигнат ниво A2 по Общата европейска езикова рамка. Немалка част от обучаваните участват и в занимания по интереси, реализирани посредством проектната дейност на Министерството на образованието и науката, които имат за цел да подпомогнат подготовката им по български език и литература.

Проучването се основава на идеята за изграждане, представяне и апробиране на методически вариант, който позволява осъществяването на междупредметни връзки, отговаря на спецификата на училищната подготовка на лицата, участващи в експеримента, съобразен е с техните потребности и може да послужи за модел при създаването и реализирането на други подобни дейности за нуждите на други ученици в други класове, училища и пр.

В концептуалната рамка на изследването са залегнали УП по БЕЛ за XII клас – компонент български език (общообразователна подготовка), УП по италиански език за постигане на ниво A2 (общообразователна подготовка), УП по английски език за постигане на ниво B1.1 (общообразователна подготовка), УП по гражданско образование за XII клас (общообразователна подготовка), УП по здравословни и безопасни условия на труд за IX клас (обща професионална подготовка). Посочената учебна документация позволява тясното спояване на няколко от групите умения, определяни за основополагащи при осъществяването на учебния процес на равнище всички образователни етапи в средното училище: компетентности в областта на българския език; умения за общуване на чужди езици; умения за учене; социални и граждански компетентности, за да се премести фокусът и към някои от основните цели на предучилищното и училищното образование, отнасящи се до придобиването на компетентности, които дават възможност на индивида успешно да достигне своята личностна и професионална реализация, да води активен и отговорен граждански живот; да разбира, зачита и прилага принципите на демокрацията и на правовата държава, да познава човешките права и свободи, да се ориентира по въпроси за същността на политическата и икономическата интеграция на държавите членки в Европейския съюз.

Методическият вариант е изготвен по формата на съставния текст и включва фрагменти (на български, на английски и на италиански език) от три източника на информация, намиращи приложение в официално-деловата сфера на общуване. Със съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на официално-деловия стил учениците са се запознали още в IX клас, когато, предполага се, са сравнявали и анализирали проблеми в текстове документи и са усъвършенствали уменията си за намиране, извличане, обработване и използване на информация от различни писмени източници, подчинени на принципите на официално-деловия стил, с цел изпълнение на конкретни комуникативни задачи.

Изборът на дискурсен тип е мотивиран от това, че допирни точки в учебното съдържание и на петте учебни програми, залегнали в рамката на изследването, могат да бъдат открити при тематичната област „Образование, професии, социални контакти“. Темата, от своя страна, е пряко свързана с възрастта на учениците, които са в непосредствения край на своето училищно образование, със спецификата на училищната им подготовка, с техните потребности, обусловени от прехода, който им предстои да направят от света на ученика към света на възрастния, на трудещия се човек. Вzeti са откъси от текста на Конституцията на Република България, на Всеобщата декларация за правата на човека и на Конвенцията за правата на детето – на посочените текстове документи се основава УП по гражданско образование за XII клас, а избраните фрагменти са обединени от обща тема, свързана с правото на човека на образование и на труд.

Към съставния текст са формулирани въпроси, които по своята същност са комуникативни задачи, чието успешно решаване изисква от ученика да приложи умения и стратегии за четене, реализирани като мисловни операции и отъждествявани с процесите „чета, за да уча“, „чета, за да действам“.

При осъществяването на опитното занятие на учениците са дадени необходимите инструкции за работа, разяснени са особеностите на въпросите, припомнени са основните групи умения за четене, които се прилагат с цел решаване на подобни задачи, т.е. създадена е ситуация, позволяваща пълноценната изява на обучаваните, които трябва сами да попълнят тестовия вариант, който са получили.

Анализът на резултатите показва, че повечето ученици се справят успешно с разпознаването на имплицитно поднесена информация, която е очевидна, макар да не е изрично заявена в текста, умеят да правят връзка между информационни фрагменти, намиращи се на различни места в текста документ, като има и ученици, които не са могли да стигнат до верния отговор именно защото не са съумели да направят подобно обединяване на две информационни ядра. Прави впечатление, че на трети въпрос, който се отличава с ниска степен на сложност, тъй като работи с експлицитно поднесена информация в текста, голяма част от дванадесетокласниците не се позовават на буквалното цитиране на източника, а разбират въпроса като задача за осмисляне и оценяване на информация и формулират отговори в съответствие със своите разбирания, тези отговори категорично могат да бъдат определени за верни.

Любопитен, предвид профила на тестираните лица, е вторият въпрос. Словосъчетанието „здравословни и безопасни условия труд“ се съдържа в източника, без изрично да се пояснява, което предполага, че учениците разчитат на знанията и на опита си при конструирането на отговора. В конкретния случай задачата не е сложна за дванадесетокласниците, защото в

IX клас са изучавалия учебния предмет „Здравословни и безопасни условия на труд“. Въпросът позволява както актуализиране на стари знания, така и възможност за реализиране на междупредметни връзки с още една учебна дисциплина.

Най-трудни за учениците се оказват последните три задачи, които изискват излагане на аргументирано мнение по конкретен проблем на български, на италиански и на английски език, като още в началото на занятието обучаваните са инструктирани, че всички отговори ще бъдат давани на български език с изключение на последните два. Някои ученици не са писали по нито една от последните задачи, други са дали твърде лаконични отговори. Има дванадесетокласници, които са изразили само мнение на български език и не са отговорили на последните две задачи; не са малко и тези, които са писали на български и на английски, но не са се осмелили да пишат на италиански език, уважителен е и броят на учениците, които са опитали да изразят своя позиция и на трите езика. Сложната плетеница от варианти на дадени отговори на последните задачи би могла да даде основания за констатация, според която учениците се чувстват най-сигурни в собствените си възможности, когато обменят информация на роден език, както и че по-високото равнище на владееене на първия чужд език го прави предпочитан пред втория чужд при задачи за възприемане и създаване на текст. Основният проблем обаче не се отнася до това кой е езикът, на който ученикът трябва да изрази мнението си, а до липсата на достатъчна мотивация у всички ученици да работят върху подобен тип задачи, трудно им е в няколко реда да изразят свое суждение, което да подкрепят с подходящи аргументи, а често пъти стигат до там, че споделят мнение, което обаче не обосновават. Мотивирането на позиция по конкретен проблем се оказва най-сложно за дванадесетокласниците.

Опитното занятие доказва успешното взаимодействие между родноезиковото и чуждоезиковото обучение в средното училище с цел подобряване грамотността по четене на учениците, техните граждански умения, изобщо уменията им за живот. А слабостите, демонстрирани от обучаваните, насочват интереса към терсене на конкретни методически решения за постигане на по-високи образователни резултати.

Издаваме личните си благодарности и към инж. Румяна Иванова – директор на ПГИ – Перник, която съдейства за осъществяването на образователния експеримент и позволи резултатите от него да бъдат споделени.

Благодарности. Това изследване е финансирано от Европейския съюз – NextGenerationEU, чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01.

Acknowledgments. This study is financed by the European Union – NextGenerationEU, through the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, project SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01.

Приложение

Прочетете текста и решете задачите след него.

Т.1

Чл. 48

(1) Гражданите имат право на труд. Държавата се грижи за създаване на условия за осъществяване на това право.

(2) Държавата създава условия за осъществяване на правото на труд на лицата с физически и психически увреждания.

(3) Всеки гражданин свободно избира своята професия и място на работа.

(4) Никой не може да бъде заставян да извършва принудителен труд.

(5) Работниците и служителите имат право на здравословни и безопасни условия на труд, на минимално трудово възнаграждение и на заплащане, съответстващо на извършената работа, както и на почивка и отпуск, при условия и по ред, определени със закон.

Чл. 49

(1) Работниците и служителите имат право да се сдружават в синдикални организации и съюзи за защита на своите интереси в областта на труда и социалното осигуряване.

(2) Работодателите имат право да се сдружават за защита на своите стопански интереси.

Чл. 50

Работниците и служителите имат право на стачка за защита на своите колективни икономически и социални интереси. Това право се осъществява при условия и по ред, определени със закон.

Чл. 51

Гражданите имат право на обществено осигуряване и социално подпомагане.

(2) Лицата, останали временно без работа, се осигуряват социално при условия и по ред, определени със закон.

(3) Старите хора, които нямат близки и не могат да се издържат от своето имущество, както и лицата с физически и психически увреждания, се намират под особена закрила на държавата и обществото.

Чл. 52

(1) Гражданите имат право на здравно осигуряване, гарантиращо им достъпна медицинска помощ, и на безплатно ползване на медицинско обслужване при условия и по ред, определени със закон.

(2) Здравеопазването на гражданите се финансира от държавния бюджет, от работодателите, от лични и колективни осигурителни вноски и от други източници при условия и по ред, определени със закон.

...

Чл. 53

(1) Всеки има право на образование.

(2) Училищното обучение до 16-годишна възраст е задължително.

(3) Основното и средното образование в държавните и общинските училища е безплатно. При определени от закона условия образованието във висшите държавни училища е безплатно.

(4) Висшите училища се ползват с академична автономия.

(5) Граждани и организации могат да създават училища при условия и по ред, определени със закон. Обучението в тях трябва да съответства на държавните изисквания.

(6) Държавата насърчава образованието, като създава и финансира училища, подпомага способни ученици и студенти, създава условия за професионално обучение и преквалификация. Тя упражнява контрол върху всички видове и степени училища.

Източник: Конституция на Република България
(<https://www.parliament.bg/bg/const>)

T.2

Article 23

Everyone has the right to work, to free choice of employment, to just and favourable conditions of work and to protection against unemployment.

Everyone, without any discrimination, has the right to equal pay for equal work.

Everyone who works has the right to just and favourable remuneration ensuring for himself and his family an existence worthy of human dignity, and supplemented, if necessary, by other means of social protection.

Everyone has the right to form and to join trade unions for the protection of his interests.

Article 24

Everyone has the right to rest and leisure, including reasonable limitation of working hours and periodic holidays with pay.

Article 25

Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food, clothing, housing and medical care and necessary social services, and the right to security in the event of unemployment, sickness, disability, widowhood, old age or other lack of livelihood in circumstances beyond his control.

Motherhood and childhood are entitled to special care and assistance. All children, whether born in or out of wedlock, shall enjoy the same social protection.

Article 26

Everyone has the right to education. Education shall be free, at least in the elementary and fundamental stages. Elementary education shall be compulsory. Technical and professional education shall be made generally available and higher education shall be equally accessible to all on the basis of merit.

Education shall be directed to the full development of the human personality and to the strengthening of respect for human rights and fundamental freedoms. It shall promote understanding, tolerance and friendship among all nations, racial or religious groups, and shall further the activities of the United Nations for the maintenance of peace.

Parents have a prior right to choose the kind of education that shall be given to their children.

Източник: Всеобща декларация за правата на човека

(<https://www.cdpd.bg/?p=element&aid=32> (bg); <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (eng);)

T.3

Articolo 28

1. Gli Stati parti riconoscono il diritto del fanciullo all'educazione, ed in particolare, al fine di garantire l'esercizio di tale diritto gradualmente ed in base all'uguaglianza delle possibilità:

- a) Rendono l'insegnamento primario obbligatorio e gratuito per tutti;
- b) Incoraggiano l'organizzazione di varie forme di insegnamento secondario sia generale che professionale, che saranno aperte ed accessibili ad ogni fanciullo e adottano misure adeguate come la gratuità dell'insegnamento e l'offerta di una sovvenzione finanziaria in caso di necessità;
- c) Garantiscono a tutti l'accesso all'insegnamento superiore con ogni mezzo appropriato, in funzione delle capacità di ognuno;
- d) Fanno in modo che l'informazione e l'orientamento scolastico e professionale siano aperte ed accessibili ad ogni fanciullo;
- e) Adottano misure per promuovere la regolarità della frequenza scolastica e la diminuzione del tasso di abbandono della scuola.

....

Articolo 29

1. Gli Stati parti convengono che l'educazione del fanciullo deve avere come finalità:

- a) di favorire lo sviluppo della personalità del fanciullo nonché lo sviluppo delle sue facoltà e delle sue attitudini mentali e fisiche, in tutta la loro potenzialità;
- b) di inculcare al fanciullo il rispetto dei diritti dell'uomo e delle libertà fondamentali e dei principi consacrati nella Carta delle Nazioni Unite;

c) di inculcare al fanciullo il rispetto dei suoi genitori, della sua identità, della sua lingua e dei suoi valori culturali, nonché il rispetto dei valori nazionali del paese nel quale vive, del paese di cui può essere originario e delle civiltà diverse dalla sua;

d) preparare il fanciullo ad assumere le responsabilità della vita in una società libera, in uno spirito di comprensione, di pace, di tolleranza, di uguaglianza tra i sessi e di amicizia tra tutti i popoli e gruppi etnici, nazionali e religiosi, con le persone di origine autoctona;

e) di inculcare al fanciullo il rispetto dell'ambiente naturale.

...Източник: Конвенция на ООН за правата на детето

(<https://www.savethechildren.it/convenzione-sui-diritti-dellinfanzia>)

1. Използвайте информацията в Т.1 и Т.2, за да определите твърденията в таблицата за верни или неверни. Оградете верния отговор.

Работодателите са длъжни да осигурят здравословни и безопасни условия на труд при различни трудови дейности.	ДА/НЕ
Право на сдружаване с цел защита на своите интереси имат работниците, но не и работодателите.	ДА/НЕ
С особена грижа от страна на държавата се ползват майките и децата, старите хора, които нямат близки и не могат да се самоиздържат, хора с психически и физически увреждания.	ДА/НЕ

2. Според вас какви знания и умения притежава човек, който познава добре здравословните и безопасни условия на труд?

3. Каква е ползата от здравното осигуряване?

4. Като използвате информацията в Т.2, посочете две от правата, които има всеки човек, който се труди.

5. Като използвате информацията в Т.2, посочете в какво се изразява правото на жизнено равнище на всеки човек.

Преведете израза „жизнено равнище“ на английски и на италиански език.

6. Каква е ползата от образованието според Т.2?

7. Училищното образование в България е задължително до:

а) края на началния етап на обучение;

б) края на прогимназиалния етап на обучение;

в) края на първия гимназиален етап;

г) края на втория гимназиален етап.

8. В Конституцията на Република България се чете: *Всеки гражданин свободно избира своята професия и място на работа*. Посочете коя е предпочитаната от вас професия и мотивирайте избора си.

9. Perché pensi che al diritto umano all'istruzione venga data così tanta importanza nei testi citati?

10. Is the acquired education important for the professional realization of the person?

ЛИТЕРАТУРА

ЗАРКОВА, П., МИЛАНОВА, Е. 2022. Ролята на гражданското образование за поддържането на демократичните устои на съвременните общества. *Български език и литература*, Т. 64, №. 5s, с. 91 – 99.

МИЛАНОВА, Е., 2019. *Развиване на функционалната грамотност на учениците чрез обучението по български език*. София: Сиела.

ПЕТРОВ, А., 2009. Ключовата компетентност „Общуване на роден език“ и обучението по български език. *Български език и литература* (електронна версия).

Закон за предучилищното и училищното образование: <https://web.mon.bg/bg/1>.

Учебни програми за XII клас: <https://web.mon.bg/bg/1>.

REFERENCES

ZARKOVA, P., MILANOVA, E. 2022. Rolyata na grazhdanskoto obrazovanie za poddarzhane na demokratichnite ustoi na savremennite obshtestva. *Balgarski ezik i literature – Bulgarian Language and Literature*, vol.64, no. 5s, pp. 91 – 99.

PETROV, A., 2009. Klyuchovata kompetentnost “Obshtuvane na roden ezik” i obuchenieto po balgarski ezik. V: *Balgarski ezik i literatura* (elektronna versiya).

MILANOVA, E. 2019. *Razvivane na funktsionalnata gramotnost na uchenitsite chrez obuchenieto po balgarski ezik*. Sofia: Siela.

Zakon za preduchilishtното i uchilishtното образование: <https://web.mon.bg/bg/1>.

Uchebni programmi za 12. klas: <https://web.mon.bg/bg/1>.

INTERACTION BETWEEN LANGUAGE DISCIPLINES IN SECONDARY SCHOOL TO IMPROVE STUDENTS' READING SKILLS

Abstract. The article explores the possibilities of implementing cross-curricular connections in language disciplines in secondary school in order to improve students' skills in perceiving information from written texts. An approved methodical version of a lesson is presented where students in the 12th grade solve communicative tasks, based on their knowledge of the Bulgarian language, first and second foreign language and civic education.

Keywords: reading skills; interdisciplinary connections; Bulgarian language training; civic education

✉ **Dr. Evelina Milanova**

ORCID iD: 0000-0002-7575-5884

Research ID: ADG-4084-2022

Department of Slavic Studies

Sofia University

15, Tsar Osvoboditel Blvd.

Sofia, Bulgaria

E-mail: egmilanova@uni-sofia.bg